

УДК 398.82(=161.2)(477.44+477.73/.74):930.25

**КУПАЛЬСЬКІ ПІСНІ ЯК СКЛАДОВА ОБРЯДУ ІВАНА
КУПАЛА В УКРАЇНЦІВ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗАПИСІВ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ В
КОЛЕКЦІЇ П.Т. МАРКУШЕВСЬКОГО В ДЕРЖАРХІВІ
ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

У статті охарактеризовані купальські пісні як феномен та складова свята Івана Купала на основі записів студентів філологічного факультету в колекції П. Т. Маркушевського, які зберігаються у Державному архіві Одеської області. Висвітлюється їх зміст та роль, зокрема в обрядовості українців Південно-Західної України.

Ключові слова: *купальські пісні, свято Івана Купала, Південно-Західна Україна, обрядовість.*

Найколеритніше та найцікавіше свято, яким закінчується літній сонячний цикл календарних дохристиянських свят – це свято молоді – Купало або Купайло, що з часом, після прийняття християнства, деякою мірою трансформувалося в церковне свято.

Івана Купала – це день літнього сонцевороту, що зараз співпадає з християнським святом Різдва Святого Пророка Предтечі і Хрестителя Господнього Івана, 24-го червня за старим календарним стилем, або 7-го липня – за новим.

У давніх писаних джерелах Купало зображується як поганський бог земних плодів, якому приносили в жертву хліб – головний плід землі. Так, у Густинському літописі він характеризується таким чином: «Купало, яко-же мню, бяше богъ обилія, якоже у еллинъ Цересь, ему-же безумный за обиліе блегодареніе приношаху въ то

время, егда имяше настати жатва. Сему Купалу-бѣсу еще и донинѣ по нѣкоихъ странахъ безумный память совершаютъ, наченше іюня 23 дня, въ навечеріе Рождества Іоанна Предтечи, даже до жатвы и далѣй, сицевымъ образомъ: съ вечера собираются простая чадь обоего полу и соплетаютъ себѣ вѣнцы изъ ядомаго зелія или коренія, и препоясавшеся быліємъ возгнѣтають огонь; индѣ-же поставляють зеленую вѣтвь, и емшеся за руцѣ около, обращаются окрестъ онаго огня, поюще свои пѣсни, преплетающе Купаломъ; потомъ чрезъ оный огонь прескакують» [1, С. 115].

З давніх-давен українські дівчата й хлопці виходять із села з радісними співами, розкладають вогнища на горі, або десь у лісі поблизу ріки, танцюють навколо того вогнища й стрибають через вогонь. Дівчата ще співають ворожбицьких пісень і за різними прикметами визначають, чи здійсняться їхні заповітні бажання. Ранком до сходу сонця вмиваються «іванівською» росою на красу [1, С. 116].

Як народне свято, Івана Купала супроводжується багатьма своєрідними обрядами та піснями. У народній пам'яті збереглась Купальська обрядовість та пісні, які, як і гаївки та колядки, належать до найдавніших часів, до первісних поезій та ритуалів на честь життєдайного Сонця. Звичайно, багато з того було втрачено, особливо за останнє століття, коли йшла відверта боротьба з національними традиціями і народними обрядами. Тому актуальність теми є безсумнівною. Завдання цієї статті – охарактеризувати купальські пісні як феномен та складову свята Івана Купала на основі записів студентів філологічного факультету в колекції П.Т. Маркушевського, зокрема, висвітлити їх зміст та роль в обрядовості українців Південно-Західної України.

Матеріали досліджуваного регіону охоплюють території сучасної Вінницької [2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 15], Миколаївської [12, 16] та Одеської [13, 19, 14, 17, 18, 20] областей України.

При вивченні поданих архівних матеріалів, зі змісту пісень можна почерпнути інформацію про особливості географічних умов

досліджуваних областей, що також може стати показником походження тієї чи іншої купальської пісні саме з цього регіону. Наприклад:

*Пасеться коник під гречкою,
За ним – Хведорко з уздечкою.
«Почекай, коню, загнуждаю,
Та поїдемо по Дунаю» [16, арк. 24].*

У багатьох населених пунктах за матеріалами архівних справ спостерігаються співпадиння текстів купальських пісень. Зокрема:

*Наше Купало з верби, з верби,
А ти, Степане, прийди, прийди,
Наше Купало оглядати,
Дівку Палажску сподобати. [2, арк. 10].*

Схожого змісту текст зустрічаємо у наступній пісні:

*Наше Купайло з верби, з верби,
А ти, Іване, прийди, прийди,
Наше Купайло не ламати,
А собі дівку вибирати [11, арк. 12].*

Це може свідчити про те, що жителі цих населених пунктів контактували між собою, обмінювалися інформацією, зокрема, в даному випадку, фольклором, щось змінюючи, щось доповнюючи своє. В цьому, власне, і є суть формування усної народної творчості. Можна навіть припустити, що молоді дівчата та хлопці зустрічалися з різних сел., разом святкували свято Івана Купала і цей факт можна розглядати як прояв дошлюбного спілкування. Досить яскраво це виражено у тексті самих пісень, що наповнені тематикою кохання, залицяння:

*Купай Купайла на Івана,
Вийшла Марія гарно вбрана.
Прийшли хлопці води пити*

*Та й стидалися заговорити,
Лиш той Петро не стидався,
Взяв за рученьку та й повітався [8, арк. 25].*

*Ой, на Івана Купала,
Ой, на Івана Купала,
Ой, на Івана Купала,
Вийшла Маруся як пава.
На неї хлопці зглядалися,
На неї хлопці зглядалися,
На неї хлопці зглядалися,
На мед-горілку складалися [5, арк. 62].*

Окрему групу складають пісні, які, як зазначають самі респонденти Вінницької області (с. Черемошне), співали дівчата та хлопці в танку навколо «гильця» – «вишні, зрубаної в лісі і закопаної в землю посеред вулиці, з почепленими на ній вінками з лісових і культурних квітів»:

*Ой, на Івана на Купайла
Купалася ласточка,
На бережку сумилося,
Дівка тая Анюта зажурилася:
А ще рушників не напряла,
А вже старостам слово дала.
А ще рушнички на кілочку,
А вже старости на дворочку [3, арк. 26].*

Схожий текст, але з деякими змінами, зустрічаємо у багатьох населених пунктах цього регіону (с. Шаретанівці):

*Ой, на Івана на Купала
Там зозуленька купалася (2),
Край бережка сумилася (2),
Дівка Галя журилася:
А ще рушників не напряла,
А вже Івана полюбила [2, арк. 10].*

Також варто звернути увагу на те, що у багатьох матеріалах зустрічаються саме сценарії проведення свята Івана Купала. Порівнюючи їх, можна сказати, що більшість за змістом та порядком проведення тих чи інших дійств, співпадає.

Отже, аналізуючи купальські пісні з архівних матеріалів досліджуваного регіону, можна зробити висновки про те, що переважно сама обрядовість схожа у областях і текст більшості пісень співпадає лише з деякими змінами. Це можна пояснити тим, що вони межують і таким чином утворюють окремий район розповсюдження та обміну фольклору.

Список використаної літератури та джерел

1. Воропай О. Звичайі нашого народу: етнограф. нарис / Олекса Воропай. – Мюнхен : Українське видавництво, 1958. – Т.2. – 448 с.
2. Державний архів Одеської області (далі – Держархів Одеської області). – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 2. – 85 арк.
3. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 32. – 46 арк.
4. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 37. – 51 арк.
5. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 38. – 73 арк.
6. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 51. – 59 арк.
7. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 53. – 76 арк.
8. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 61. – 89 арк.
9. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 65. – 54 арк.

10. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 70. – 89 арк.
11. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 77. – 76 арк.
12. Д Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 177. – 82 арк.
13. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 222. – 71 арк.
14. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 256. – 71 арк.
15. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 319. – 84 арк.
16. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 401. – 55 арк.
17. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 412. – 38 арк.
18. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 420. – 95 арк.
19. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 426. – 67 арк.
20. Держархів Одеської області. – Ф. р-8259. – Оп.1. – Спр. 447. – 78 арк.

Anastasia Prokopenko

**KUPALA SONGS AS A COMPONENT OF ORDER IVANA
KUPALA IN UKRAINIANS OF SOUTHWESTERN UKRAINE (ON
MATERIALS OF RECORDS OF STUDENTS-PHILOLOGISTS IN
THE COLLECTION OF P.T. MARKUSHEVSKIY IN THE STATE
ARCHIVE OF THE ODESSA REGION)**

The article described the Kupala songs as a phenomenon and the component of the Ivan Kupala celebration the basis of the records of the

students of the Faculty of Philology in the collection of P. T. Markushevskiy, which are kept in the State Archive of the Odessa region. Their content and role is described, in particular, in the ritual of Ukrainians in South-Western Ukraine.

Key words: *kupala songs, Ivan Kupala celebration, South-Western Ukraine, ritual.*